

Sivistysvaliokunta

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2021

Perustuslakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2021 (K 18/2022 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten perustuslakivaliokunnalle. Määräaika: 11.1.2023.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- lainsäädäntöneuvos Eerikki Nurmi, opetus- ja kulttuuriministeriö

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Oikeusasiamiehen toiminta opetussektorilla

Kertomusvuonna 2021 eduskunnan oikeusasiamiehen kansliassa käsiteltävien asioiden määrä kasvoi voimakkaasti. Myös koronapandemia vaikutti oikeusasiamiehen toimintaan monin tavoin vuoden 2021 aikana. Kanteluita saapui ennätysmäärä, yhteensä 7 732 kappaletta. Opetussektorilla tehtiin 397 kantelua ja 489 ratkaisua. Käsitellyistä asioista 12 prosenttia johti laillisuusvalvonnallisiin toimenpiteisiin. Paitsi lukumäärältään myös hallinnonalan yhteiskunnallisen laajuuden ja merkityksen vuoksi opetukseen ja koulutukseen liittyvät asiat olivat jälleen merkittävä sektori oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa.

Saadun selvityksen mukaan opetusta ja koulutusta koskevan asiaryhmän laillisuusvalvonnassa ovat painottuneet oikeusturvan ja hyvän hallinnon lisäksi haavoittuvassa asemassa olevien, vammaisten ja muiden tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten asema ja oikeudet. Oikeusasiamiehen erityistehtävänä on suojella, edistää ja seurata YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa oman toimivaltansa puitteissa.

Lapsen oikeuksien valvonta on ollut oikeusasiamiehen kanslian yksi laillisuusvalvonnan painopiste vuodesta 1998 alkaen. Kyseisessä toiminnassa on kiinnitetty erityistä huomiota lapsille

Valiokunnan lausunto SiVL 28/2022 vp

suunnattuun tiedottamiseen lapsiystävällisellä tavalla. Kertomusvuonna oikeusasiamiehen kansliassa ratkaistiin yhteensä 835 lapsen oikeuksien toteutumiseen liittyvää laillisuusvalvonta-asiaa, joista 129 asiaa koski varhaiskasvatusta ja perusopetusta. Opetussektori muodosti vuonna 2021 toiseksi suurimman hallinnonalakohtaisen asiaryhmän lapsen oikeuksien valvonnassa sosiaalihuollon jälkeen.

Oikeusasiamiehen kansliassa on kehitetty opetussektorin tarkastustoimintaa lapsia osallistavaksi kuulemalla heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan. Lapset ovat viime vuosina itse tehneet oikeusasiamiehelle kanteluita aiempaa enemmän, vaikkakin niiden määrä opetussektorilla on ollut vähäinen. Tämä voi selittyä osin sillä, että lapsilla ja nuorilla ei ole tietoa oikeuksistaan, käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista ja mahdollisuudesta kannella.

Valiokunta pitää myönteisenä oikeusasiamiehen kanslian lasten näkemykset huomioon ottavaa toimintaa lasten oikeuksien toteutumisen valvonnassa ja edistämisessä. Asiantuntijalausunnossa esitettyyn yhtyen valiokunta korostaa, että neuvontaa ja tiedotusta lasten ja nuorten käytössä olevista oikeusturvakeinoista tulee kehittää niin, että tieto saavuttaa lapset ja nuoret mahdollisimman kattavasti. Viestinnässä ja neuvonnassa tulee kiinnittää huomiota myös heikommassa asemassa olevien ja erilaisista taustoista tulevien lasten ja nuorten tarpeisiin.

Asiantuntijalausunnossa on kiinnitetty huomiota siihen, että oikeusasiamiehen toiminnan yhteydessä havaitaan toistuvasti puutteita ja epäselvyyksiä opetustoimen hallintomenettelyssä ja päätöksenteossa oppilaan erityistä tukea tai erityisiä opetusjärjestelyjä järjestettäessä. Asiantuntijakuulemisessa on tuotu esille huoli myös oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin turvaamisen riittämättömyydestä.

Valiokunta asiantuntijalausuntoon yhtyen painottaa, että oppilaiden oikeuksien toteutumisen valvonnan ja opetuksen yhdenvertaisen toteutumisen näkökulmista on tärkeää kiinnittää huomiota perusopetuksen lainsäädännön selkeyteen ja täsmällisyyteen myös hallintomenettelyn osalta. Valiokunta koulutuspoliittisen selonteon (SiVM 19/2021 vp — VNS 1/2021 vp) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta koskevan lakiesityksen (SiVL 5/2021 vp — HE 241/2020 vp) käsittelyn yhteydessä toteamaansa viitaten kiinnittää huomiota siihen, että oppilaiden ja opiskelijoiden oppimisen ja hyvinvoinnin tuen järjestämisessä on edelleen paljon puutteita, joiden korjaaminen edellyttää määrätietoisia toimenpiteitä ja riittäviä resursseja.

Tällä hetkellä oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnan suurista asiamääristä johtuen käsittelyajat täysimittaisesti tutkittavissa asioissa ovat pitkäkköitä ja toiminta painottuu huoltajien ja lasten tekemien kantelujen käsittelyyn. Toiminnassa on pyritty aikaisempien vuosien tavoin edistämään asian sovinnollista ratkaisua ja nopeaa selvittämistä. Valiokunta aikaisemmin toteamansa (SiVL 2/2019 vp ja SiVL 2/2021 vp) uudistaen pitää sovinnolliseen ratkaisuun tähtävästä toimintamallista erittäin hyvänä.

Valiokunta korostaa, että lapsen ja nuoren näkökulmasta riittävän aikainen puuttuminen ja tehokas valvonta ovat välttämätön osa oikeusturvaa. Kyseisen valvontatehtävän onnistumisen turvaamiseksi oikeusasiamiehen tehtävien hoitamiseen tulee osoittaa riittävä rahoitus.

Valiokunnan lausunto SiVL 28/2022 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

että perustuslakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 15.11.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Paula Risikko kok
varapuheenjohtaja Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Marko Asell sd
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Veronika Honkasalo vas
jäsen Kaisa Juuso ps
jäsen Mikko Kinnunen kesk
jäsen Pasi Kivisaari kesk
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Mikko Ollikainen r
jäsen Sofia Vikman kok
varajäsen Sari Multala kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen